

dr inż. ZOFIA PAWŁOWSKA
Centralny Instytut Ochrony Pracy

Harmonizacja statystyk w zakresie wypadków przy pracy w krajach europejskich

Porównując stan bezpieczeństwa i higieny pracy w różnych krajach dobrze jest opierać się na kryteriach obiektywnych, spośród których jednym może być liczba wypadków przy pracy. W chwili obecnej dokonanie takiego porównania jest jednak niemożliwe ze względu na brak harmonizacji sporządzanych w różnych krajach statystyk w zakresie wypadków przy pracy.

Brak harmonizacji utrudnia również analizę zmian poziomu bezpieczeństwa, zachodzących w Unii Europejskiej pod wpływem wdrażania postanowień dyrektyw, a tym samym ocenę ich skuteczności.

Prace w kierunku harmonizacji zasad rejestrowania wypadków przy pracy na poziomie europejskim zostały zapoczątkowane już w roku 1990 i są koordynowane wspólnie przez Urząd Statystyczny Unii Europejskiej (Eurostat) oraz Dykrecję Generalną ds. Zatrudnienia i Spraw Socjalnych Komisji Europejskiej. W wyniku tych prac opracowane zostały zasady rejestrowania wypadków przy pracy dla potrzeb zharmonizowanych statystyk europejskich.

Pilotażowe wdrażanie tych zasad w krajach UE rozpoczęto w roku 1993 od rejestrowania podstawowych informacji dotyczących pracodawcy, u którego zdarzył się wypadek, poszkodowanego oraz urazu. W roku 1996 zakres rejestrowanych informacji został poszerzony, zaś do roku 2004 zaplanowano wdrożenie systemu zapewniającego rejestrowanie pełnego zakresu informacji o wypadkach przy pracy.

Równocześnie Komisja Europejska [1] uznała, że istotne jest obecnie zaangażowanie krajów kandydujących w prace związane z harmonizacją statystyk ESAW (European Statistics on Accidents at Work). Tylko harmonizacja statystyk może bowiem umożliwić porównywanie stanu bezpieczeństwa i higieny pracy w tych krajach i w krajach UE.

Zakres informacji o wypadkach przy pracy rejestrowanych w zharmonizowanych statystykach europejskich i statystykach GUS

Ogólne podejścia do rejestrowania informacji o wypadkach przy pracy w polskim systemie statystycznym i w opracowanym projekcie systemu europejskiego są podobne – dla każdego wypadku należy podać dane opisujące pracodawcę, u którego wypadek miał miejsce, poszkodowanego, a także sam wypadek i jego skutki.

Szczegółowe zestawienie danych o wypadkach przy pracy rejestrowanych przez GUS i przewidywanych do rejestrowania w zharmonizowanych statystykach europejskich przedstawiono w tabeli.

W projekcie statystyk europejskich przewidziano obligatoryjne rejestrowanie 17 informacji odnoszących się do wypadku, w tym:

- opisujące pracodawcę (2)
- odnoszące się do poszkodowanego (5)
- dotyczące urazu (3)
- dotyczące okoliczności i przebiegu wypadku (7).

Dopuszcza się przy tym możliwość rejestrowania informacji dotyczących okoliczności i przebiegu wypadku w różnych wariantach, a w szczególności:

– opcjonalne rejestrowanie takich informacji charakteryzujących okoliczności wypadku, jak miejsce wypadku (miejsce, w którym przebywał poszkodowany w chwili wypadku), proces pracy (podstawowy rodzaj pracy, wykonywanej przez poszkodowanego w okresie przed wystąpieniem wypadku) oraz czynność wykonywana przez poszkodowanego w chwili wypadku – obligatoryjne jest podanie tylko jednej z tych informacji

– opcjonalne rejestrowanie czynnika materialnego związanego z odchyleniem (czyli wydarzeniem, które wywołało wypadek) lub źródła urazu – obligatoryjne jest podanie tylko jednej z tych informacji

– podawanie informacji dotyczącej rodzaju miejsca wypadku (określanego ogólnie jako stanowisko stałe, znajdujące się w jednostce lokalnej przedsiębiorstwa lub stanowisko ruchome) nie jest obowiązkowe

– podawanie informacji dotyczącej czynnika materialnego związanego z czynnością wykonywaną przez poszkodowanego w chwili wypadku nie jest obowiązkowe.

W statystykach polskich rejestruje się łącznie 23 informacje o wypadku, w tym:

- informacje opisujące pracodawcę (dwie, rejestrowane w sposób odbiegający od zaleceń Eurostatu)
- informacje odnoszących się do poszkodowanego (8, w tym 4 zgodne z zaleceniami Eurostatu)
- informacje dotyczące skutków wypadku (6, w tym dwie informacje dotyczące urazu zgodne z zaleceniami Eurostatu)
- informacje dotyczące okoliczności i przebiegu wypadku (7, w tym cztery zgodne z zaleceniami Eurostatu).

Podobieństwa i różnice w statystykach polskich i projekcie statystyk europejskich

Statystyki polskie są w dużej mierze zgodne z projektem statystyk europejskich, jeżeli chodzi o rodzaj rejestrowanych informacji dotyczących pracodawcy, poszkodowanego, a także skutków wypadku. Podobnie rejestrowane są również okoliczności wypadku. Natomiast różny jest sposób rejestrowania informacji o przebiegu wypadku. Wynika to przede wszystkim z innego podejścia do opisu wypadku.

Wśród informacji dotyczących pracodawcy brakuje w statystykach GUS wielkości przedsiębiorstwa. Wprowadzenie tej informacji do polskich statystyk w zakresie wypadków przy pracy jest celowe nie tylko ze względu na harmoniza-

INFORMACJE O WYPADKACH PRZY PRACY REJESTROWANE W STATYSTYKACH GUS W ZESTAWIENIU Z INFORMACJAMI PRZEWIDZIANYMI DO REJESTROWANIA W ZHARMONIZOWANYCH STATYSTYKACH EUROPEJSKICH

Lp.	Rodzaj informacji	Statystyki GUS	Statystyki europejskie
A. Pracodawca			
1.	Nazwa i adres zakładu pracy	T ¹	N
2.	Działalność gospodarcza	T ¹	T
3.	Wielkość przedsiębiorstwa	N	T
B. Poszkodowany			
4.	Nazwisko	T	N
5.	Płeć	T	T
6.	Wiek	T	T
7.	Narodowość	N	T
8.	Status zatrudnienia	T	T
9.	Zawód	T	T
10.	Staż na stanowisku pracy	T	N
11.	Godziny przepracowane od podjęcia pracy do chwili wypadku	T	N
12.	Przeszkolenie w zakresie bhp	T	N
C. Uraz i inne skutki wypadku			
13.	Rodzaj urazu	N	T
14.	Umiejscowienie urazu	T ⁴	T
15.	Niezdolność do pracy (w dniach kalendarzowych)	T	T
16.	Liczba osób poszkodowanych	T	N
17.	Skutki wypadku (śmierć, ciężkie uszkodzenie ciała, inne skutki)	T	N
18.	Straty czasu pracy innych osób	T	N
19.	Szacunkowe straty materialne spowodowane wypadkiem	T	N
D. Wypadek i jego przebieg			
20.	Położenie geograficzne miejsca wypadku	N	T
21.	Data	T	T
22.	Godzina	T	T
23.	Miejsce powstania wypadku	T ⁴	T ⁵
24.	Proces pracy	N	T ⁵
25.	Ogólna charakterystyka miejsca wypadku	N	T ⁶
26.	Czynność wykonywana przez poszkodowanego w chwili wypadku	T ⁴	T ⁵
27.	Czynnik związany z czynnością wykonywaną przez poszkodowanego w chwili wypadku	N	T ⁶
28.	Wydarzenie będące odchyleniem od stanu normalnego	N	T
29.	Czynnik związany z odchyleniem	N	T ⁷
30.	Wydarzenie powodujące uraz	N	T
31.	ródło urazu	N	T ⁶
32.	Wydarzenie powodujące wypadek	T	N
33.	Przyczyny wypadku	T	N
34.	Czynniki, które spowodowały wypadek	T	N

Objaśnienia:

¹ Odczytywana z numeru identyfikacyjnego REGON (w przypadku nazwy i adresu również z pieczętki pracodawcy)

² ESAW przewiduje podawanie wieku w latach; w statystykach polskich podawana jest data urodzenia

³ Sposób określania statusu zatrudnienia jest inny niż w ESAW

⁴ Klasyfikacja inna w systemie polskim i ESAW

⁵ Obligatoryjne jest zarejestrowanie co najmniej jednej z następujących informacji: „miejsce powstania wypadku”, „proces pracy”, „czynność wykonywana przez poszkodowanego w chwili wypadku”

⁶ Rejestrowanie tej informacji nie jest obligatoryjne

⁷ Obligatoryjne jest zarejestrowanie co najmniej jednej z następujących informacji: „czynnik materialny związany z czynnością wykonywaną przez poszkodowanego w chwili wypadku”, „źródło urazu”

cję statystyk krajów europejskich, lecz również ze względu na przydatność statystyk sporządzanych dla celów profilaktyki. Możliwość analizy wypadków przy pracy z uwzględnieniem wielkości przedsiębiorstwa jest szczególnie ważna dla właściwego planowania działań profilaktycznych w przedsiębiorstwach małych i średnich, których potrzeby i sposób organizowania działań w zakresie bhp są na ogół inne niż w przedsiębiorstwach dużych.

Informacje dotyczące poszkodowanego są w statystykach GUS rejestrowane w sposób podobny do przewidywanego w statystykach europejskich. GUS nie rejestruje narodowości poszkodowanego – potrzeba rejestrowania tej informacji w statystykach europejskich jest związana ze zmianami na rynku pracy krajów europejskich, w których coraz częściej zatrudniani są również obcokrajowcy. Eurostat nie przewiduje natomiast rejestrowania uwzględnianych przez GUS informacji dotyczących godzin przepracowanych przez poszkodowanego do chwili wypadku, stażu na zajmowanym stanowisku pracy oraz szkolenia. Te informacje są jednak przydatne do celów prewencji – można się jedynie zastanawiać nad celowością rejestrowania w obecnej formie informacji o szkoleniu pracownika, która poświadcza tylko – lub nie – dostosowanie się do wymagań wynikających z obowiązujących przepisów.

Skutki wypadku – z wyjątkiem rodzaju urazu – są szerzej opisywane w statystykach polskich; poza danymi dotyczącymi urazu i absencji spowodowanej wypadkiem przewidują one rejestrowanie strat czasu pracy oraz strat materialnych, co może pozwolić na oszacowanie ekonomicznych skutków wypadków. Projekt statystyk europejskich nie uwzględnia tych informacji, ale potrzeba ich rejestrowania jest już sygnalizowana [1]. Nie jest natomiast podawany w statystykach polskich rodzaj urazu (argumentem przemawiającym za niepodawaniem tej informacji była ochrona danych osobowych). ESAW przewiduje rejestrowanie tej informacji – jest ona podawana bez wskazywania nazwiska poszkodowanego.

Ogólne informacje dotyczące wypadku (np. data, godzina) są rejestrowane przez GUS w taki sam sposób, jak przewiduje to Eurostat. **Okoliczności wypadku** opisuje w statystykach GUS miejsce powstania wypadku i czynność wykonywana przez poszkodowanego

w chwili wypadku. Podobnie można opisać te okoliczności w statystykach europejskich, przy czym przewidziano tu również możliwość opcjonalnego podania jednej z następujących informacji: miejsce powstania wypadku, proces pracy oraz czynność wykonywana przez poszkodowanego w chwili wypadku. Jeżeli czynność ta jest rejestrowana, zalecane jest również (ale nie obligatoryjne) wskazanie czynnika materialnego związanego z tą czynnością. Dodatkowo przewidziano możliwość rejestrowania informacji charakteryzującej miejsce powstania wypadku w sposób ogólny, jako miejsce na terenie lub poza terenem przedsiębiorstwa.

Jeżeli zostaną zarejestrowane wszystkie zalecane przez Eurostat informacje, to opis okoliczności wypadku będzie niewątpliwie pełniejszy w statystykach europejskich niż w polskich. Przyczynia się do tego również klasyfikacja rejestrowanych informacji, która ogólnie rzecz biorąc jest w statystykach europejskich bardziej precyzyjna i lepiej dostosowana do realiów obecnego rynku pracy oraz struktury zatrudnienia. I tak na przykład w statystykach europejskich klasyfikacja miejsca powstania wypadku jest dwupoziomowa i uwzględnia w tym samym zakresie miejsca związane z produkcją i miejsca poza zakładami pracy (w których mogą być wykonywane np. prace usługowe); klasyfikacja GUS jest jednopozomowa i skierowana przede wszystkim na dokładniejsze określenie miejsc związanych z produkcją.

Bardziej systematyczna, a równocześnie szczegółowa jest również proponowana przez Eurostat klasyfikacja czynności wykonywanych przez poszkodowanego w chwili wypadku – kolejne kategorie tej klasyfikacji odnoszą się do czynności wykonywanych przy obsłudze maszyn, podczas pracy z narzędziami, podczas obsługi ruchomych urządzeń i pojazdów, do czynności związanych z pracami pomocniczymi związanymi z procesem produkcyjnym (np. transport) oraz do czynności, których wykonywanie nie ma bezpośredniego związku z procesem produkcyjnym.

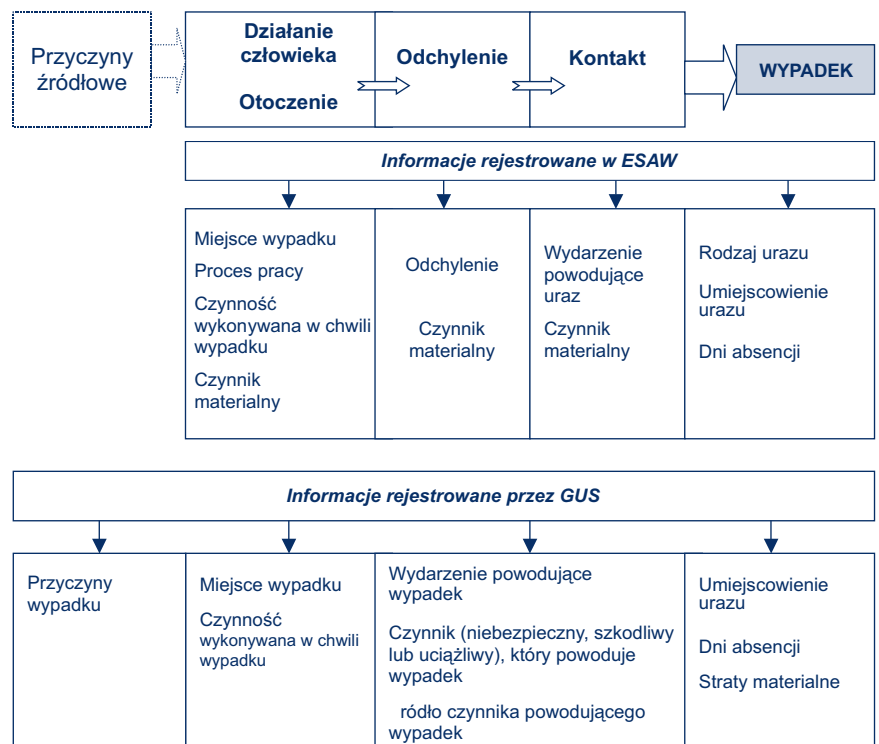
Klasyfikacja GUS jest mniej szczegółowa i jednoznaczna – można w niej zna-

leżać takie kategorie, jak: *Naprawy, konserwacja maszyn, urządzeń i środków transportu; Czynności związane z nadzorem i kontrolą; Czynności przygotowawcze stanowisk pracy*, które nie wskazują bezpośrednio na rodzaj działania poszkodowanego (co robił, wykonując np. prace związane z konserwacją lub nadzorem). Te kategorie są raczej bliższe procesom pracy w rozumieniu Eurostatu, określającym prace, które wykonywał poszkodowany przez dłuższy czas.

Podejście do opisu wypadku jest w statystykach europejskich ściśle związane z jego modelem [2], w którym w wyraźny sposób wyodrębniono kolejne fazy: powstanie odchylenia i powstanie urazu. Informacje rejestrowane do celów statystycznych odnoszą się konsekwentnie do obu tych faz. W statystykach polskich brak jest takiego rozróżnienia, wskutek czego informacje dotyczące przebiegu wypadku (wydarzenie powodujące wypadek, czynnik powodujący wypadek) mogą się odnosić do każdej z tych faz (rys.).

Mimo różnego podejścia do opisu wypadku – w statystykach europejskich zwrócono uwagę na zarejestrowanie sekwencji zdarzeń, w statystykach polskich istotne jest raczej wskazanie podstawowych czynników, które składają się na powstanie wypadku – i tutaj można znaleźć wyraźne analogie. Rejestrowanym przez Eurostat odchyleniom i wydarzeniom powodującym uraz odpowiadają ujmowane w statystykach GUS wydarzenia lub czynniki (niebezpieczne, szkodliwe lub uciążliwe) powodujące wypadek.

Jednak w statystykach europejskich wyróżnia się wyraźnie odchylenie jako to wydarzenie, które może doprowadzić do wypadku, ale niekoniecznie powodować uraz oraz wydarzenie prowadzące bezpośrednio do urazu. W ujęciu statystyk GUS zróżnicowanie takie nie występuje – nie jest więc do końca jasne, czy jako powodujące wypadek identyfikowane jest wydarzenie prowadzące do urazu, czy też odchylenie – analiza kolejnych pozycji klasyfikacji wydarzeń i czynników powodujących wypadek wg GUS wskazuje na

Opis wypadku przy pracy wg Eurostatu i GUS

możliwość ich przyporządkowania w statystykach europejskich zarówno odchyleniom, jak i wydarzeniom prowadzącym do urazu. Zarejestrowanie w statystykach GUS wydarzeń i czynników powodujących wypadek oraz źródeł tych czynników (przy czym możliwe jest podanie równocześnie czterech czynników związanych z wypadkiem) umożliwia jednak wskazanie najistotniejszych problemów, będących bezpośrednimi przyczynami wypadków.

Statystyki europejskie pozwalają na osobną analizę fazy powstania odchylenia (opisywaną przez podanie odchylenia i związanego z nim czynnika materialnego, przy czym dopuszcza się możliwość zrezygnowania z rejestrowania tego czynnika w przypadku podawania czynnika materialnego związanego z urazem) oraz fazy powstania urazu. Ze względu na planowanie działań profilaktycznych, których celem podstawowym powinno być zapobieganie powstawaniu odchylenia, za najistotniejsze można uznać właściwe zidentyfikowanie odchylenia i związanego z nim czynnika materialnego. Wydarzenie prowadzące do urazu jest bowiem zawsze konsekwencją powstania odchylenia.

Z punktu widzenia osoby planującej działania profilaktyczne zarówno proponowany przez Eurostat opis wypadku, jak i klasyfikacje zdarzeń i czynnika materialnego wydają się prostsze i bardziej jednoznaczne. Analizując dane statystyczne można bowiem stwierdzić, jakie odchylenia i w związku z jakimi czynnikami materialnymi powstają najczęściej oraz jakie wydarzenia prowadzą do urazu. W konsekwencji można poszukiwać odpowiedzi na pytania: jak i w jakich obszarach (ustalanych ze względu na czynnik materialny) można zapobiegać odchyleniom oraz jak minimalizować ich skutki? Przyjęcie w polskich statystykach zasad rejestrowania informacji o przebiegu wypadku ustalonych dla statystyk europejskich można więc uznać za korzystne nie tylko ze względu na potrzebę ich harmonizacji, ale również ze względu na przydatność zawartych w nich informacji do celów profilaktyki.

W statystykach GUS przewidziano rejestrowanie nie ujętej w statystykach europejskich informacji dotyczącej przy-

czyn wypadku. Przyczyny te są dzielone na trzy duże grupy: techniczne, organizacyjne i ludzkie. Wskazując je należy odpowiedzieć na pytanie: *co zawiodło – dlaczego doszło do wydarzenia powodującego wypadek lub dlaczego wystąpił czynnik powodujący wypadek?* – czyli wskazać podstawowe źródło powstania odchylenia. Biorąc pod uwagę, że na wystąpienie wypadku składa się na ogół splot różnych przyczyn, przewidziano możliwość zarejestrowania aż siedmiu różnych przyczyn. Jest to rozwiązanie zmierzające do ujęcia w statystykach nie tylko pośrednich przyczyn wypadku, ale także jego przebiegu. Rozwiązanie to, bez względu na liczne wątpliwości co do pełnej wiarygodności wprowadzanych danych – jest stosowane i sprawdza się od wielu lat. Statystyki europejskie nie obejmują tego rodzaju informacji, ograniczając się do rejestrowania bezpośrednich przyczyn wypadku. Nie przewiduje się również ich uzupełnienia w najbliższym czasie o informacje dotyczące przyczyn pośrednich, chociaż pytanie o możliwości i sposób ich rejestrowania już się pojawia [2]. Podejście polskie jest jednym z możliwych rozwiązań tego problemu.

*
* *

W wyniku porównania zasad rejestrowania informacji o wypadkach przy pracy przyjętych przez Eurostat i GUS można stwierdzić, że dostosowanie polskich statystyk w zakresie wypadków przy pracy do zharmonizowanych statystyk europejskich wymaga między innymi:

– rozszerzenia zakresu rejestrowanych informacji dotyczących pracodawcy o wielkość przedsiębiorstwa

– rozszerzenia zakresu rejestrowanych informacji dotyczących poszkodowanego o narodowość i zmiany klasyfikacji statusu zatrudnienia

– rejestrowania danych dotyczących rodzaju urazu i pewnych zmian w klasyfikacji umiejscowienia urazu

– zmiany klasyfikacji miejsca powstania wypadku i czynności wykonywanej przez poszkodowanego w chwili wypadku

– zastąpienia informacji dotyczących wydarzenia powodującego wypadek oraz

czynnika (niebezpiecznego, szkodliwego, uciążliwego) powodującego wypadek oraz źródła tego czynnika, informacjami dotyczącymi odchylenia i związanego z nim czynnika materialnego oraz wydarzenia powodującego uraz i związanego z nim czynnika materialnego, klasyfikowanych zgodnie z zasadami ustalonymi przez Eurostat.

Równocześnie warto utrzymać rejestrowanie informacji, których wprowadzenie zharmonizowane statystyki europejskie obecnie nie obejmują, ale które są przydatne do celów profilaktyki, jak np. staż poszkodowanego na zajmowanym przez niego stanowisku pracy, godziny przepracowane od podjęcia pracy do chwili wypadku, a także materialne skutki wypadku przy pracy i przyczyny wypadku.

Harmonizując statystyki w zakresie wypadków przy pracy należy pamiętać, że rejestrowanie tych samych i klasyfikowanych w ten sam sposób informacji nie jest jedynym warunkiem porównywalności danych o wypadkach przy pracy. Istotne również jest przyjęcie tych samych kryteriów dla zarejestrowania określonego wydarzenia jako wypadku przy pracy oraz objęcie statystykami takich samych grup osób pracujących. Należy także pamiętać o tym, że liczba wypadków rejestrowanych w statystykach odbiega na ogół od liczby wypadków rzeczywiście występujących, i że w różnych krajach zjawisko to występuje z różnym nasileniem. Dopiero uwzględnienie przy porównywaniu danych statystycznych o wypadkach przy pracy wszystkich tych czynników umożliwi ich wykorzystanie do rzetelnych porównań stanu bezpieczeństwa w różnych krajach.

PIŚMIENNICTWO

- [1] Dupre D. *Measuring health and safety at work – current situation. The producers' view.* W: 13th seminar Health and safety at work: EU statistics, Dublin, 10-11 May 2001
- [2] Dyreborg J. *Management and safety culture – Important element in accident causation?* W: 13th seminar Health and safety at work: EU statistics, Dublin, 10-11 May 2001
- [3] *European statistics on accidents at work (ESAW). Methodology – 2001 edition,* Office for Official Publications of the European Communities, 2001